

О. А. Мельникова, аспірантка,
Східноукраїнський національний університет ім. В.Даля

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Проаналізовано сучасний стан і проблеми фінансового забезпечення інноваційно-активних підприємств.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. інновації, інвестиції, фінансування.

Проголошена інноваційно-інвестиційна модель розвитку України, в умовах ринкової економіки, ставить перед вітчизняними підприємствами і державою нові пріоритетні завдання, вирішення яких вимагає великих фінансових витрат та пошуку засобів і джерел фінансування. Так, світовий досвід показує, що основною умовою досягнення довгострокових і позитивних темпів економічного зростання як реального сектора економіки, так і окремих підприємств, є активна інноваційна діяльність, яка базується на ефективній системі її фінансового забезпечення. На даний час в Україні далеко не всі суб'єкти інноваційної діяльності можуть самостійно нести витрати, пов'язані з дослідженням, розробкою і впровадженням інновацій, що приводить до скорочення інноваційно-активних підприємств. Саме це робить проблему пошуку й організації фінансування інноваційної діяльності особливо актуальною, яка потребує постійного дослідження й оптимізації відповідно до сучасних умов господарювання.

Дослідженню проблемних питань інноваційно-інвестиційної діяльності та її фінансового забезпечення приділяється особлива увага в наукових роботах і дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Так, серед зарубіжних учених слід виділити роботи Ф. Візера, А. Година, Е. Голубкова, К. Менгера, В. Ойкена, Б. Санто, І. Фішера, М. Фрідмена, Ф. Хайска, М. Хучека, Л. Ерхарда та ін. Великий внесок у становлення інноваційної теорії економічного розвитку і формування інвестиційних механізмів забезпечення інноваційних процесів зробили вітчизняні вчені О. Амоша, С. Аптекар, І. Бланн, О.Вовчак, В. Геєць, М. Крупка, А. Кузнецова, І. Лукінов, Т. Майорова, М. Павловський, А. Пересада, О.Симсон, В.Стадник, В. Федоренко, М. Чумаченко та ін.

Разом з цим, аналіз економічної літератури показав, що у зв'язку з нестійкими умовами господарювання, не всі розробки з досліджуваної тематики адаптовані до сучасної ситуації, яка склалася в економіці України. Теоретичні й практичні дослідження механізму інвестування інноваційної діяльності та фінансового забезпечення інноваційної активності вітчизняних підприємств мають багато проблемних питань, які вимагають постійного вивчення і коректування відповідно до сучасних вимог ринку і суспільства.

Основним завданням даної статті є аналіз основних аспектів фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності.

Необхідність створення ефективної системи фінансування інноваційної діяльності зв'язана з масштабністю витрат, які несуть вітчизняні підприємства на проведення наукових досліджень та реалізацію отриманих результатів, пов'язаних з пошуком і придбанням науково-технічної інформації, підготовкою кваліфікованого персоналу, необхідністю матеріально-технічного забезпечення фундаментальних і проектно-конструкторських робіт, експертизою, патентуванням, сертифікацією нової продукції та ін. [12].

Так, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» (№ 40-IV, от 04.07.2002 р.), на даний час джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

- кошти Державного бюджету України;
- кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- інші джерела, не заборонені законодавством України [1].

В умовах постійного браку бюджетних коштів, за рахунок державних коштів фінансуються переважно фундаментальні та довгострокові прикладні дослідження, що мають загальнонаціональне значення, а також міждержавні, загальнодержавні науково-технічні програми і проекти. Так, загальну динаміку фінансування технологічних інновацій в Україні в 2004—2006 рр. можна побачити у табл. 1.

Виходячи з аналізу табл. 1 можна зробити висновок, що в загальному об'ємі фінансування інновацій спостерігається позитивна тенденція. Також неважко відмітити, що державне фінансування інноваційної діяльності є нестабільним і прямо залежить від політичної ситуації у країні.

Таблиця 1

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ [5]

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
	млн грн				
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0

Серед галузей реального сектору економіки основним замовником НДДКР виступає промисловість, на яку припадає 46 % загальних коштів на НДДКР, у тому числі — обробна промисловість (41 %, відповідно). У складі обробної промисловості найбільша питома вага припадає на виробництво електричного та електронного устаткування (14 %), транспортне машинобудування (11 %), виробництво машин та устаткування (9 %), що свідчить про позитивну тенденцію у структурній перебудові економіки України на користь наукомістких виробництв [7].

Державне фінансування в Україні здійснюється в прямій та непрямій формах. Пряме фінансування в Україні відбувається переважно в адміністративно-відомчій формі, що являє собою повну або пайову участь держави у фінансуванні промислових НДДКР, у створенні в апараті спеціальних органів, регулюючих, контролюючих та координуючих діяльність суб'єктів інноваційно-інвестиційної діяльності, що фінансуються з бюджету; і програмно цільовій формі, що передбачає цільове фінансування державної програми підтримки конкретних нововведень, формування державних контрактів, субсидій, дотацій, позик, наданих з бюджету, зокрема на безвідплатній і безповоротній основі.

Непряме фінансування полягає в створенні сприятливих умов для наукових організацій та господарюючих суб'єктів, які беруть участь в інноваційно-інвестиційній діяльності у вигляді податкових і кредитних пільг, прискореної амортизації, патентно-ліцензійної політики [11].

Позитивним зрушенням у державному регулюванні інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні є створення Державного агентства з інвестицій та інновацій у грудні 2005 року, який є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом,

основним завданням якого є участь у формуванні і забезпеченні реалізації державної інвестиційної та інноваційної політики.

Так, Державне агентство України з інвестицій та інновацій у 2007 році, за програмою надання пільгових кредитів профінансувало 17 проектів на загальну суму 767,4 млн грн, а за програмою здешевлення кредитів профінансувало 19 проектів на загальну суму 144,5 млн грн. Ці кошти були передбачені у держбюджеті для компенсації суб'єктам підприємницької діяльності відсотків, сплачених у 2007 році за користування кредитами для фінансування інноваційних та інвестиційних проектів [4].

Варто відзначити, що випереджаючий рівень асигнувань на науку і НДДКР, є одним з умов конкурентоспроможності країн на сучасному світі, а для України — ключова умова для розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності. За цим показником Україна випереджає країни Східної Європи (Угорщину, Польщу, Естонію, Росію) та деякі країни ЄС (Італію, Іспанію). Але масштаби економіки України та згаданих країн досить різні, тому за обсягами інвестицій у НДДКР у грошовому вираженні у паритетних цінах Україна випереджає лише Естонію.

Фінансування НДДКР характеризує інноваційність національної економіки. За останній період провідні країни ЄС в якості основного завдання у напрямі розбудови економіки знань поставили мету збільшити частку витрат на науку та НДДКР з 1,9 до 3 % ВВП. В Україні частка витрат на НДДКР складає 1,37 %, що нижче офіційно встановленого законодавчо рівня (1,7 %) і нижче рівня 1990 року (3,11 % ВВП). Найвищий рейтинг даного показника у Фінляндії — 3,5 %, Південної Кореї (2,6 %), Франції — 2,5 % [7].

Активну участь у фінансовому забезпеченні інноваційного розвитку грають державні установи — спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи, до яких належить Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, метою якої є здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, а також залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку національної економіки [3]. Для здійснення фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні організації і підпорядковувати їх виконавчим органам місцевого самоврядування [2].

Незважаючи на значне зростання як доходів, так і заощаджень громадян протягом 2000—2007 рр., населення поки що не воло-

діє достатніми коштами для того, щоб його заощадження стали вагомим джерелом фінансування інновацій, що обумовлюється, перш за все, великим терміном окупності інновацій та високими ризиками у цій сфері.

Критичним відставанням України є і вкрай низька участь приватного сектору та підприємництва у фінансуванні науки та НДДКР. Значна роль корпоративних структур (бізнесу) у фінансуванні НДДКР спостерігається в Південній Кореї (76,1 %), Фінляндії (70,4 %), Німеччині (70,4 %). В Україні цей показник складає 34,5 %, що вище лише Польщі (27,4 %). Відносно невисокий рівень витрат на НДДКР національних компаній дає підстави для висновку про обмеженість попиту на наукові розробки з боку реального сектору України, внаслідок чого інноваційні процеси в економіці протікають у незадовільно низьких обсягах [7]. Велику роль у фінансуванні інноваційної діяльності відіграють позичкові кошти, серед яких: кредити комерційних банків; позикові кошти від розміщення облігацій інноваційного підприємства; податковий кредит; комерційний кредит постачальників матеріальних ресурсів при покупці цих ресурсів із відстроченим платежем; лізинг [9]. У той же час, довгострокові кредити, все ще складають небезпечно малу частину у загальному об'ємі кредитних вкладень у національну економіку, а собівартість банкових послуг залишається завищеною, що впливає на підвищення кредитних ставок і зниження відсотка по депозитах. Крім того, такі чинники, як високий рівень процентних ставок по банківських кредитах, великий кредитний ризик, ризик зміни кредитних ставок, ризик незбалансованої ліквідності, переважно текучий і короткостроковий характер банківських пасивів, обмежені можливості рефінансування у НБУ та ін. обмежують довгострокове інноваційне кредитування [10].

Одним з напрямів фінансування інноваційної діяльності є заборозичення коштів іноземних інвесторів. У країнах, що розвиваються, та перехідних економіках саме іноземні інвестиції небезпідставно розглядаються як джерело організаційних і технічних інновацій. Не дивлячись на очевидні інвестиційні переваги України (велика чисельність населення; позитивна динаміка зростання ВВП; наявність кваліфікованої конкурентоздатної робочої сили, стратегічно вигідне географічне положення і велика транспортна інфраструктура; розвинені високі технології та ін.), об'єми іноземних інвестицій в Україні залишається невеликими, а їх структура не дозволяє поки що говорити про їх інноваційну спрямованість, що пов'язано з нестабільністю в політичній та економічній ситуації в країні, недосконалим законодавством у цій сфері.

Так, для забезпечення інформаційно-аналітичної, методичної, організаційної та іншої підтримки інвестиційної діяльності іноземних інвесторів та сприяння залученню іноземних інвестицій в економіку України був створений Український центр сприяння іноземному інвестуванню, який є бюджетною установою, проте не є органом державної виконавчої влади. Основним завданням Центру є інформаційна та організаційна підготовка інвестиційних проектів іноземних інвесторів за принципом «єдиного вікна», досудове вирішення спорів між іноземними інвесторами та органами державної влади. Завдання центру полягають у практичній реалізації державної інвестиційної політики України, виконання завдань державних органів виконавчої влади в сфері інвестиційної діяльності [13].

Отже, формування позитивного інвестиційного іміджу України на світовій арені дозволить не тільки залучити та суттєво збільшити обсяг іноземних інвестицій у сферу впровадження інноваційних технологій, а також сприяти встановленню іміджу України, як держави зі стабільним економічним становищем.

Основною проблемою, яка негативно впливає на активізацію інноваційних процесів в Україні, є незбалансованість форм і методів інвестування, які повинні забезпечити рівновагу між інноваційними витратами і фінансовими можливостями. Не дивлячись на видиму різноманітність у джерелах фінансування інноваційної діяльності, інноваційно-активні підприємства все ще відчують на собі гострий брак фінансової підтримки, як з боку держави, так і з боку іноземних інвесторів. У зв'язку з цим на даний час основним завданням держави й підприємницьких структур є створення сприятливих умов для інвестицій у цілому та капіталовкладень в інновації, стимулювання процесу формування інвестиційних умов для інноваційного розвитку, залучення іноземних інвесторів. Також, особливу увагу в подальших дослідженнях необхідно приділити інноваційно-інвестиційному законодавству, яке не тільки не сприяє розвитку нових форм фінансового забезпечення інновацій, але й обмежує можливості залучення не бюджетних коштів, унеможливає формування спеціальних (насамперед, відомих) фондів фінансування інновацій, що негативно впливає на залучення приватного сектора до фінансування НДДКР.

Література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002.

2. *Вовчак О.Д.* Інвестування: Навч. посібник. — Львів: Новий Світ–2000, 2006. — 544 с.
3. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа. — <http://www.difku.gov.ua/>
4. Державне агентство України з інвестицій та інновацій. — <http://www.in.gov.ua/>
5. Державний комітет статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. Ю.М. Бажала. — К., 2002. — 320 с.
7. Ідеальна країна. Український прорив. — <http://www.kraina.org.ua/>
8. *Кузнєцова А. Я.* Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності: Монографія / Інститут прогнозування НАН України. — Л.: Львівський банківський інститут НБУ, 2005. — 320 с.
9. *Майорова Т. В.* Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 376 с
10. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності: Навч. посіб. / За ред. В. Г. Федоренко. — К.: Алеута, 2004. — 431 с.
11. *Симсон О.* Некоторые аспекты государственного финансирования инновационной деятельности // Економіка. — 2006. — № 2. — С. 145—149.
12. *Стадник В. В., Йохна М. А.* Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. — К.: Академвидав, 2006. — 464 с.
13. Український центр сприяння іноземному інвестуванню. — <http://www.investukraine.org/>

Стаття надійшла до редакції 13.03.2008

УДК 005.95: 005.332.4

Д. П. Мельничук, зав. кафедри,
С. В. Обіход, доцент,
Житомирський державний технологічний університет

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ. Аналізується значення людського капіталу у підвищенні конкурентоспроможності підприємства. Обґрунтовується зміна ролі персоналу в сучасній організації. Характеризуються сучасні підходи до управління персоналом, спрямовані на забезпечення високого рівня конкурентоспроможності організації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Конкурентоспроможність, інтелектуальний капітал, людський капітал, організаційний капітал, персонал, управління людським капіталом.